

LITUVOJ
NACIONALINĖ
M. K. ČIURLIONIO
BIBLIOTEKA

mokslas ir menas literatūra

DRAUGAS

ANTROJI DALIS / 1983
SAUSIO MĖN. 22 d. / JANUARY 22, 1983
PART TWO — Nr. 15(3)

Šiame numery:

- Muzikos kritika yra mokslas ir menas.
- Argi Čiurlionis abstraktistas?
- Ruda kareivė: Icchoko Mero „Sara“.
- Julijos Švabaitės eilėraščiai.
- Atsiveikinimas su smuikininku Izidorium Vasyliūnu.
- Scenos milžinas — Henrikui Kačinskui 80 metų.
- Nuomonės ir pastabos.
- Nauji leidiniai.

Argi Čiurlionis abstraktistas?

ROMAS VIESULAS

Aleksio Rannito pranešimas Tarptautiniame meno kritikų kongrese Paryžiuje 1949 m. „M. K. Čiurlionis — abstraktaus meno pionierius“ („M. K. Čiurlionis — pionnier de l'art abstrait“), kuriame buvo iškelti nauji aspektai abstrakcijos dailės vystymesi, padarė savo rūšies furorą. Meno kritikų sluoksniuose tai sukėlė nuostabą, nes, kaip pranešime buvo teigiama, būta abstraktizmo pirmtako, kuris dar prieš visų pripažintą abstraktizmo pradininką V. Kandinskį yra nutapęs abstrakčių ir pusiau abstrakčių paveikslų. Kandinskio šalininkuose ir lietuvių išeivijoje ta pati žinia sukėlė pasipiktinimo audrą. Kandinskio „stovykloje“ pasipiktinta todėl, kad va, tūlas Čiurlionis savinasi abstraktizmo pradininko garbę. Ši žinia priimta, sakytumėm, lyg ir meno istorinis iššūkis, abstraktizmo pradų šventagystė. Tai būtų lyg ir Kandinskio istorinio paminklo desekracija, kai nepagarbiai rausiamasi po jo seniai sucementuotais pamatais. Gi lietuvių išeivijoje kilo pasipiktinimas dėl visai diametraliai priešingų priežasčių: kam iškiliausiam mūsų meno istorijos dailininkui užtraukta abstraktizmo negarbė. Taigi, kūrėjui, kurio darbuose yra tiek dvasinumo, simbolikos, mistizmo, gilios minties ir dvasinių gelmių, kažkas ėmė ir prisegė abstraktizmo kokardą. Fuil Susieti Čiurlionį koku nors, kad ir mažiausiu sąryšiu su abstraktizmu, tai kaip iešmu durti į pačią emigracinę širdį. O apšaukti jį abstraktizmo pionierium — tai jau, sakytumėm, blasfemija.

duomenų, kuriuos reikia vienaip ar kitaip integruoti į jau turimas žinias. Gi Kandinskio apologistų ir daugelio mūsų, lietuvių, reakcija į visa tai buvo kategoriškai negatyvi. Kandinskio šalininkų atliepas yra suprantamas, nes jų labai gerbiamo dailininko nusistovėjusi ir pionieriška pozicija nuo naujų teigimų gali tik susilpnėti. Mūsų negatyvi reakcija pati kelia klausimą: kodėl gi mūsų taip reaguota? Juk niekas nesikėsino iš Čiurlionio ką nors atimti: greičiau tai gal kokį naują aspektą jo kūryboje iškelti, kurio anksčiau neįžvelgėm, arba pro tai buvo praeita tylomis. O mūsų dėl to visko pašokta, tarytum kas didį žmogų ir kūrėją kėsintusi perkrikštyti į klaidatikį.

Tokiam mūsų reagavimui gali būti pora priežasčių. Viena jų gali būti ir ši: tai mūsų nusistovėjęs požiūris į Čiurlionį. Mat mes visi tariamės apie Čiurlionį žiną „viską“ ir jį matom tik „taip“. Čiurlionis yra mums pasidarius užbaigta ir nekvestionuojama sąvoka. Užbaigta, vienaip yra, tarytum dogma, kurioje tolimesnio klausimo negali būti. Gi Čiurlionis, anaipol, nėra atbaigta meno istorinė byla. Ji vis pradėta. Jo kūrybos interpretacijoje ir aspektuose galima laukti staigmenų.

Antra priežastis gal ta, kad abstraktizmas apšaukia visą kūrybos šakos, o ypač dailėje, daugumos mūsų senesnės kartos galvosenoje turi tam tikrą įtartiną prieskonį. Tai lyg būtų koks tai kūrybinis nužmoginimas, kūryba su machinaciniu, mechaniskumu atspalviu. Ten kur nėra didelio emocinio užsiangažavimo, mes dažnai liekam skeptiški, klausdami, ar tai iš viso kūryba. (Mat esam „poetų“ tauta ir abstraktuoto bei analitinio daikto ar elemento kūryboje nemėgstam. Negaliu prisiminti nė vieno

Pablo Picasso Studija „Saltimbanks“, 1905

M. K. Čiurlionis Pavasaris, 1907

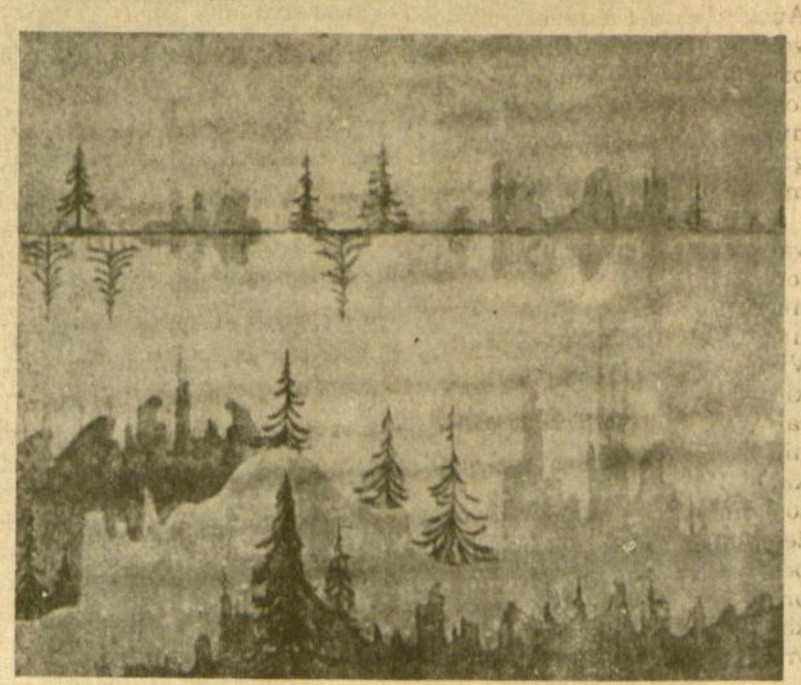
abstraktaus dailininko ir Nepriklausomos Lietuvos laikotarpio dailėje, nors jų galėjo ir būti). Šis mentalitetas buvo atneštas į išeiviją ir jis formavo mūsų nusistovėjusią, nekompromisingą, beveik kanoninę reakciją į Čiurlionį, neleidžiančią mums atvirai, analitiniai į jo kūrybą pažvelgti.

Reikia pasakyti, kad pokarinės meno raidos poveikyje visame pasaulyje, o ypač Amerikoje, mūsų galvosena apie menus yra žymiai pasikeitusi, ir abstraktizmas ar pusiau abstraktizmas yra pasidarę kasdienos įvykiai. Net ir tie dailininkai, kurie anais laikais, nuo Vytauto kalno žvelgdami, prieš Kauno stogus, dabar varosi kūbais ir dryžiais, o tie, kurie prieš grybus su blūdais, dabar taško dažus it šluotom, pasiguldęmi drobes ant priemenės grindų. Mes visi pasikeitėm. Net ir pensininkai ir močiutės, jei tik gali „pendzelį“ rankoje dar išlaikyti, tapo abstrakčiai ar jau bent „modernistiškai“. Ach, pasikeitė laikai! Tik mūsų galvose nepasikeitė Čiurlionis. Jis guli mūsų atminties lentynose toks, koki jį ten padėjome prieš keturiasdešimt metų. Jis keistis negali, bet jis peržengia vieno laikotarpio ir vienos siauros, griežtai apibrėžtos sąvokos reikšmę. Jis komplikotesnis, negu mes jį norime matyti. Daugialypumą Čiurlionyje mums kažkaip yra sunku priimti.

Taigi, grįžkime prie pagrindinio mūsų klausimo — argi Čiurlionis yra abstraktistas? Žinoma — ne! Nėra jokios abejonės, kad jo pagrindinė kūrybos pozicija yra simbolistinė. Tai kaip abstraktizmo klausimas gali kilti iš viso, kalbant apie Čiurlionį? Ir kodėl gi visa eilė svarbių autorių ir leidinių vienu ar kitu būdu sieja jį su abstraktizmu? Sunku būtų patikėti, kad tai būtų šio šimtmečio meno srovėse ar meno istorijoje nesiorientuojančių žmonių nuomonės.

Atsakymo reikia ieškoti kaip tik Čiurlionio kūrybos daugialypume, jo išraiškos dualizme. Šalia aiškaus simbolizmo, jo kūryboje yra visa eilė kitų XX a. modernaus meno atspalvių, ir ta prasme Čiurlionis nesiduoda grynai klasifikacijai. Jis nėra vienalytis, „nuklasifikuojamas“ ir meno istorikų juostele aprišamas pakietelis. Ši grynų klasifikacijos stoka ar negalimybė palieka jį ir toliau atviru klausimu. Ir čia slypi Čiurlionio kūrybos sampratos komplikacijų pradžia.

Žvelgiant į Čiurlionio saitą su abstraktizmu, jei toks saitas iš viso būtų, turime bent trumpai aptarti pačią abstrakcijos sąvoką. Abstrakcijos dailės definicijų yra daug ir kiekvienas žodys turės joms kiek kitokį atspalvį, nes čia nėra visai nusistovėjusios terminologijos. Pakaitomis naudojama keleta terminų — abstrakčioji, nedaiktinė, nereguliatyvinė dailė („abstract“, „nonobjective“, „nonfigurative“, „non-representational“). Tą sąvoką galima taip apibendrintai apibrėžti: tai yra vaizdinė išraiška dailėje, kurioje nėra konkretaus, identifikuojamo objekto nė bendroje vaizdinės erdvės sąrangoje, nė detalėse.

M. K. Čiurlionis Fuga, 1908

Pažvelgę į Čiurlionio kūrybą, matome, kad jis tos grynų definicijos nesilaiko. Nepriklausomai nuo reiškiamos minties, jo paveikslų sąrangoje du elementai — konkretus ir abstraktus dažnai naudojami pakaitomis. Taip mintis dažnai simbolistinė, o vaizdo struktūra abstrakti, visai nebūdinga klasiniam simbolizmui. Arba didžioji erdvės sąranga abstrakti, o joje pilna konkrečių detalių. Taigi, dažnai tos dvi koncepcijos naudojamos tame pačiame paveiksle. Jo kūryboje yra aiškiai reprezentacinių ir pusiau abstrakčių, ir tokių darbų, kuriuos galima klasifikuoti, kaip gryną abstrakciją. Taip, pavyzdžiui, „Raigardo“ triptikas (1907-1908) ir „Žemaičių kopyltstulpiai“ (1909) yra beveik konvencionalūs peizažai, o „Pasaulio sutvėrimo“ ciklas (1905-1906) yra didele dalimi pusiau abstraktus. „Fugoje“ (iš diptiko „Preliudas ir Fuga“, 1907-1908) yra abiejų elementų: pusiau abstrakčioje peizažo sąrangoje yra visa eilė eglučių prisodinta, o pagrėčiui su jomis, lyg melodinis kontrapunktas eina abstrakčiai modeliuotas kontūras, kuri neturi konvencionalios realinės logikos. Kaip buvo jau minėta, neretai Čiurlionio monumentaliai abstrakčioje paveikslų sąrangoje yra įjungta daugybė atpažįtamų detalių, kaip pvz. „Rex“ (1909), arba labai suabstraktintoje vaizdinėje erdvėje įdėta viena atpažįstama detalė, kaip pvz. „Žvaigždžių sonatoje“ (Andante, 1908) preinantis angelas. Tuomi beveik visai suabstrahuota sąranga pastatoma ant pusiau abstraktizmo ribos. Taip dangiškos būtybės, mūsų žemiškomis sąvokomis galvojančios, yra gana abstrakčios... O tos pačios „Žvaigždžių sonatos“ „Allegro“ (1908) objekto galima jau ir su žiburiu ieškoti ir reikia geros valios jį ten surasti. Galima sakyti, kad Čiurlionio mintis specifinė, nors ir didžiai intuityvi, bet žodys neretai būna abstraktus. Žinoma, galima būtų sakyti, kad tai nenuosekli kūryba, kurioje „nesilaikoma“ vienos pažiūros ir vieno vaizdinio principo. Kai kas saktų — nesilaiko taisyklių, nemokša! Visa bėda (ir visa laimė!), kad dideli kūrėjai atneša savo taisykles ar senųjų nepaiso. (Ko gero, jei Varšuvos (Nukelta į 2 psl.)

Kertinė Parastė

Muzikos kritika yra mokslas ir menas

Mūsų spaudoje vietinių ir gastroluojančių meno vienetų spektakliai ir koncertai yra gana plačiai aprašomi. Kartais tie rašiniai yra tik programų nukopijavimai su kai kuriomis rašančio nuomonėmis apie atlikimą. Ir labai dažnai daug prirašoma, bet mažai pasakoma. Dar blogiau, kai pasitaiko rašinių, kurių net negalima priskirti nei vienam žurnalistikos žanrui. Jeigu kritikos žanras kiek sunkokas, tai bent apžvalginis žanras turėtų būti apvaldomas, nes muzika yra menas. Gi apie meną rašyti ir net jį įvertinti neužtenka gerų pagrindų kalbos ir rašybos žinojimo, bet reikia muzikos mokslo ir talento. Reikia skirti paminėtus žanrus, nes vertinimai be mokslinio įžvalgumo nėra recenzijos, bet rašiniai, priskirtini apžvalginiam žanrui.

Išeivijoje mokslininkai rašančius lengva suskaičiuoti. Pirmiaujančiu muzikos kritiku laikytinas muz. Aleksandras Kučinas, kuris savo straipsniais atlieka tiesiogines muzikos kritikos funkcijas. Muzikos kritika turi pareigą teisingai orientuoti klausytoją ir prilaikyti besiveržiančius ir sceną menininkus, kurių drąsa viršija jų išimokslinimą ir talentą. Kritika be principo menkina meninius kriterijus ir pratina klausytojus prie atlaidumo bespalviams atlikėjams. Juk negalima atsilikti ir nuo kompozitorių kūrybos, kuri dažnai yra daug vertingesnė, negu tai interpretatoriai parodo. Suprantame, kad tokiu atveju interpretatorius stokojo intencijos, tos vidinės nuojautos suvokti esminius meno dalykus, kurių kompozitorius negali nei gaidomis, nei atlikimo ženklais išreikšti. Jau ne kartą muz. A. Kučino kritika suaktyvino visuomenės nuomonę ir išaukė polemiką. Kaip visur taip ir čia diskusijos turi vertę, kai ginčijamasi specialistų, gerai nusimanančių apie rašomąjį dalyką: jie skaitytojams padeda priartėti prie tiesos.

Muzikos menas skiriasi nuo kitų meno rūšių savo abstraktumu. Taigi analizuoti abstraktų meną jau yra menas savyje. Ypač dabar, turint tiek daug kūrybos kelių, muzikos kritika vis apima platesnes meno sritis. Muzikos kritikui tenka orientuotis dabartinių kompozitorių kūryboje su skirtinga analize, nes jų pirminiame plane dominuoja kūrinių technika bei architektūrinė struktūra ir tik antroje vietoje kūrinių idėja, jo

emocinis turinys ir estetiški kriterijai. Panašių kūrinių analizei neužtenka paklausymo, bet reikia mokėti ir partitūrą skaityti. Išklausyti koncertą, sekant partitūrą, yra tikras mokslinis koncerto klausymasis, kuris atskleidžia veikalo struktūrą, panaudotus efektus, o kartu ir atlikėjų nukrypimus nuo kompozitoriaus muzikinių linijų. Šalia to, koncerto metu ypač reikalinga akies pagalba ausiai, nes mes visuomet nevenodą muzikinę klaidų diapazoną. Todėl, sprendžiant apie muzikinio garso kokybę, galima suklysti, jeigu garsai pasiekia jautriąją klausos zoną, nes tada net keliais hercais aukštesni tonai gali būti vertinami, kaip tokio paties aukštumo tonai. Suminėti privatumai yra būtini kiekvienam vertinančiam operas, oratorijas, simfonijas, vargonų ar pianino koncertus ir chorinius pasirodymus, nes kiekvienas teigiamas ar neigiamas pasisakymas turi būti mokslininkui motyvuotas.

Prie mokslinės kompetencijos reikia ir talento — tos dovanos, kuri neįsigrįžama, bet gaunama įgimtu būdu. Muzikos kritikui neužtenka sąlyginės klausos, kurią turi choristai, muzikos mylėtojai ir klausytojai. Jam reikia muzikalumo dovanos, kuri padeda užgirsti harmoniją, intonaciją, tembrus ir pajusti ritminius pasikeitimus bei niuansų sudėtingas formas. Jam nėra būtina absoliuti klausia, kuri labai retai tepasitaiko, tačiau partitūra siekti netikrosios absoliutinės klausos per mokslą ir patybas. Jeigu muzikos kritikas tiek išsilavinęs, kad turi net perspektyvinę klausą, tai jau daug laimėta, nes jis numato būsimus sąsambius į priekį ir jaučia, kad dainuojančiam vienetai ar solistui artinasi kritiški momentai, kuriuos dėmesingai ir pasiruošęs gali išklausyti. Nepaslaptis, kad, ką muzikos kritikas girdėjo ir matė, ne viską parašo į spaudą. Tam priežasčių gausu, tačiau vieną kitą verta paminėti. Kai kalbama apie muzikos meno vertybes ir jų pateikimą auditorijai, yra ne lengva visa tai išreikšti tiksliais ir taikliais žodžiais, jeigu pastabomis nenorima įžeisti atlikėjų, bet yra noras juos užvesti ant tikresnio kelio, siekiant kūrybingos darbo nuotakos. Kritikas už savo straipsnius yra labai atsakingas, nes ir nebuvo koncerte pasiskaito ir susidaro nuomonė, tiki, kas re-

(Nukelta į 2 psl.)

Argi Čiurlionis abstraktistas?

(Atkelta iš 1 psl.)
akademija, kurią Čiurlionis lankė trumpai, būtų ji išmokiusi „kaip reikia tapyti“, tai ko gero nebūtų likę ir Čiurlionio). Vienas iš Čiurlionio darbų ciklų, parodantis jo kūrybos dualizmą, yra jo metų laikų serija, sukurta 1907-1908 metais (M. K. Čiurlionis, *Ziema, pavasaris, vasara*, Vilnius, Vaga, 1973). Šiame cikle randame visą skalę vaizdinių priemonių, kurias Čiurlionis savo kūryboje naudojo — nuo pilnai identifi-kuojamos vaizdinės sąrangos ir objektų iki beveik pilnutinės abstrakcijos. Taip pvz. „Pavasaris“ (1907, Nr. 11) akivaizdžiai rodo varpinės bokštą, varpais gaudžiantį pavasario debesims ir sprogsiantiems pumpurams. Ogi „Ziema“ (1907-1908, Nr. 8) yra lekiančių ir erdvėje sustingusių leduotų keturkampių ir kūbų abstrakcija. Pirmajame nėra nei ženklo abstrakcijos, gi pastarajame neliko jokios realybės. Daug kitų darbų šioje serijoje rodo dviejų priešingų vaizdinių polių — realaus ir abstraktaus — susipynimą. Taip pvz. „Ziema IV“ (1907-1908, Nr. 4) vaizduoja du medelį, it kandelabrų pasistiepusius, visai plokščiaame spalvinės vibracijos fone, o „Vasara“ (1907, Nr. 17) labai suabstraktintose peizažo apybraižose rodo staigų centrinį, vertikalių mėlyną mostą, kuris it vaizdinis brūkštas, tiksliai į jokią vaizdinę sąvoką neįsiliesia.

Nors metų laikuose labiausiai išryškėja Čiurlionio dichotomija ar kūrybinis

dualizmas, pusiau abstraktių elementų užtinkame ir kitur — kitose jo sonatose, „Fantazijoje“ (Triptikas, 1908) ir eilėje kitų darbų, nors, anaipol, ne chronologine tvarka. Čiurlionio vėl grįžtama pakaitomis prie objekto, kuris nors ir fantastinis, atrodo, lyg apčiuopiamai detalizuotas, kaip pvz. „Aukuras“ (1909).

Pirmieji abstrakčios vaizdo struktūros poreiškiai ėmė rodytis Čiurlionio kūryboje tuo metu, kai dar niekas apie pusiau abstraktizmą ar abstraktizmą nė negalvojo. Juk tai buvo simbolizmo laikotarpio pabaiga, kuomet mintys dailėje buvo reiškiamos aiškiais objektais bei figūromis ir dar gyvoje atmintyje buvo Arnold Boecklino tapytoji „Mirties sala“ (1880) ir Franz Stucko „Besibadantys faunai“ (1889). Pats abstraktizmo sąjūdis ir jo pionieriai atkuto, Čiurlioniui jau mirus.

Taigi, čia nenoromis kyla istorinio pirmumo klausimas, visai nepriklausomai nuo to, ar mes ketintumėm ką nors pionieriūmi ar kokių kitų vardu apšaukti, ar kokį nors „izma“ kam nors prikergti. Šičia kaip tik ir iškyla taip vadinama abstraktizmo pionierystės kontroversija. Reikia manyti, kad Čiurlionio į jokią „pionierystę“ nepretenduota, nes per savo trumpą kūrybinį laiką jam tikrai ne tas rūpėjo, bet jo darbuose avantgardinių žymių matėsi anksti. Pažvelkime dabar, kaip buvo tuo metu su abstraktizmu pradais iš viso. Kad išsiaiškintumėm sau istorinio

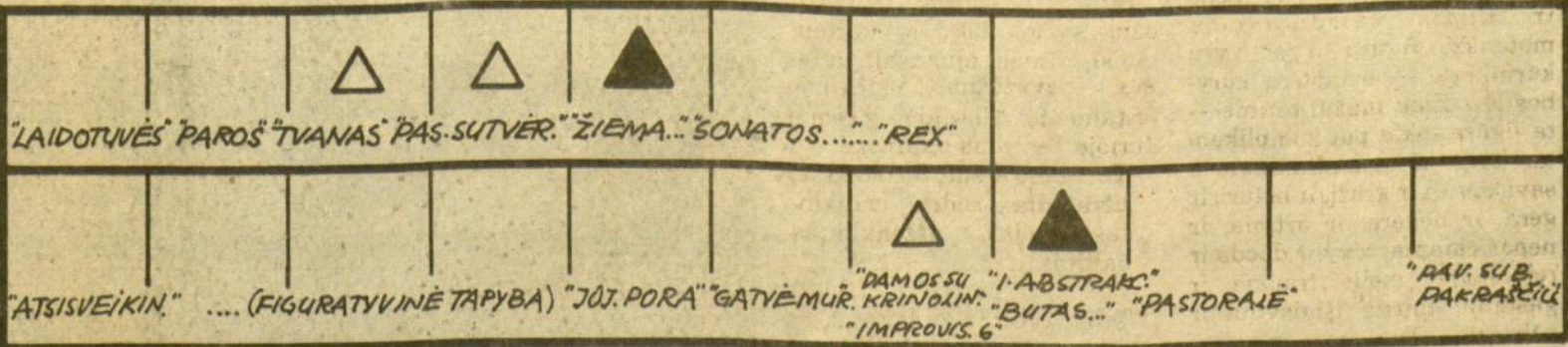
pirmumo klausimą šioje abstraktizmo kontroversijoje, pažvelkime į kelių to meto dailininkų kūrybinį kalendorių.

Tuo metu kai Čiurlionis kūrė savo „Pasaulio sutvėrimą“, kuriame yra apstu semi-abstraktizmo užuominų, Picasso, savo ruožame periode, piešė figūratyviai ir tapė vagabundus, „Saltimbankus“ (1905) ir klaunus. Jo „Avignon moterys“ („Les Femmes d'Alger“), 1906-1907) yra pirmas žingsnis, jam nukrypstant nuo aiškiai figūratyvinio stiliaus į kubizmo pradus. Vasilij Kandinskio darbuose, kuris kaip tik minimas šioje kontroversijoje, šiame laikotarpioje abstraktizmo nėra nė užuominos. Taigi, ką gi tuo metu piešė šis visų oficialiai pripažintas abstraktizmo pradininkas, pionierius ir teoretikas, kuris galutinai suformavo šią dailės kryptį? Jo tapyta figūratyviai. Tuo metu šalia kitų temų, jo mėgtą tapyti raitelius, kurių motyvas pakartotinai grįžta į jo kūrybą (ne be reikalo, jo suburtoji dailininkų grupė 1911 m. buvo pavadinta „Blaue Reiter“). Taip pvz. 1907 m. tapyta „Jo-janti pora“ („Reitendes Paar“, aliejus, Städtische Galerie im Lenbachhaus, Muenchene) ir „Strasse in Murnau“, aliejus, 1908, Muenchene, ten pat) yra nutapytas peizažas su stogais, kaminiais, debesimis ir suverstomis trąšos krūvomis gatvės pašonėje, kaip ir daroma pietų Volietijoje ir Austrijoje. Taigi, tuo metu, kai abstraktizmo elementas Čiurlionio kūryboje labiausiai pasirodė, Kandinskio susižavėta, nors ir fauvistiniai tapytų, bet konvencionalių peisažų ir figūrų. Net ir tuomet, kai Čiurlionio kūryba ėjo į galą ir po 1909 metų jau iš viso nėra užsilikusių jo darbų, Kandinskio dar tapyta figūratyviai: Antai, tada, kai Čiurlionis tapė vieną iš savo vėlyvųjų darbų, „Rex“, Kandinskio tapyta „Damos su krinolinais“ („Bild mit Reifrockdamen“, aliejus, 1909, Solomon R. Guggenheimo muziejuje, New Yorke). Šis paveikslas vaizduoja puotaujantįs ponus, kurie savo detalėmis primena „Traviatą“ operos spektaklį.

Taigi, kada pas tą abstraktizmo pionierių prasi-dėjo abstraktizmas? Apie Kandinskį yra prirašyta nepaprastai daug, tačiau abstraktizmo pradai jo kūryboje nėra pakankamai išaiškinti. Paties Kandinskio oficialiai datuotas, pilnai abstraktus darbas, su jo paties prierašu „Pirmoji abstrakti akvarelė“, žymi 1910 metus. Ši data ir yra visuotinai priimta, kaip abstraktizmo menė pradžia, nors paskutiniu metu yra rimtų abejonių dėl šios datos tikrumo. Manoma, kad šis darbas Kandinskio padarytas 1913 metais, ir jo paties, sąmoningai ar ne, vėliau datuotas ankstyvesnįja data (žiūrėti Kenneth C. Lindsay, „Will Grohmann, Kandinsky“, *Art Bulletin*, XLI, 4, Dec. 1959, p. 350). Jeigu iš tikrųjų taip, tai gali tekti nemažai meno istorijos knygų perrašyti naujai. (Jeigu abstraktizmo pradžios data būtų 1913 m., tai ko gero „oficialioje“ abstraktizmo „olimpiadoje“ Kandinskiui tektų „aukso medalį“ pasidalinti su kitais, dar radikalesniais dailininkais už jį. Taip, kad Kandinskio gal ir „žinota“, kas yra darytina su datomis. Aplamai yra žinoma, kad Kandinskis nepaprastai kruopščiai pats

M.K.ČIURLIONIS

1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913

V. KANDINSKIS

Abstraktizmo raidos M. K. Čiurlionio ir V. Kandinskio tapyboje kūrybinis kalendorius.

katalogavo savo darbus, šiuos katalogus vadindamas „namų katalogais“ („Haus Katalog“); tad minėtas datos netikslumas yra keistas).

Be jau anksčiau minėtos abstrakčios akvarelės, pusiau abstrakčių darbų pas Kandinskį pasirodo 1909-10 metais, kaip pvz. „Improvizacija 6“ (aliejus, 1909, Städtische Galerie im Lenbachhaus, Muenchene) ir „Studija kompozicijai II“ (aliejus, 1910, Solomon R. Guggenheimo muziejuje). Pastarajame dar yra figūrų, raitelių ir peisažo užuominų, bet koncepcija yra labai artima jo vėlesnėioms abstrakcijoms. Bet tais pat metais yra taip pat ir fauvistiniai tapytų bet gan konvencionalių interjerų, kaip pvz. jo aliejus drobėje „Butas Ainmiller gatvėje“, (1910, Muenchene, Lenbachhaus?). Šis paveikslas vaizduoja gyvenvietės kambarį su židiniu, lempa ir suvenyrais ant jo, lubose kabančiu kandelabru, radiatoriumi, užtiestu stalu su buteliais ir kėde bei paveikslais ant sienų. Įspūdis modernistiniai traktuotas, bet anaipol neabstraktus. Beveik pilna abstrakcija galima laikyti jo „Pastoralę“ (aliejus, 1911) ir visišką abstrakciją jo „Paveikslą su baltu pakraščiu“ („Bild mit weissem Rand“, aliejus, 1913); abu Guggenheimo muziejuje. Daugumos minimų Kandinskio paveikslų dokumentacija yra imta iš leidinio Peg Weiss, *Kandinsky in Munich / The Formative Jugendstil Years*, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1979). Kaip ten bebūtų su pirmosiomis abstrakcijomis Kandinskio kūryboje ir kaip jos bebūtų datuojamos, jos pasirodo Čiurlioniui jau nustojus būti aktyviu dailininku, arba jam jau mirus.

Tai su šia istorine perspektyva mes visi savęs galime klausiti: tai kaipgi čia bus su ta „pionieryste“? Ir kaipgi vertinti iš viso Čiurlionio inasą abstraktizmui? Kad to inasą būtų, tai dėl to abejojti netenka, vistiek ar to inasą būtų centrinės ar pakraštinės svarbos. Šis inasas yra padarytas dar prieš „patentuotus“ abstraktizmo pionierius. Žinoma, tai yra tikrai nuomėnė — bet nemanau, kad Čiurlionį būtų galima vadinti pionieriūmi. Pionieriūmi yra tas, kas sąmoningai ryžtasi naujam veiksmui ar žygiui. Čiurlionio jokiems pradams nėra sąmoningai nei ryžtasi, nei jokie pradai manifestais formuluoti. Jam geriausiai tikėtų vieno modernaus meno žodyno apibrėžimas, kur Čiurlionis pavadintas „pirm-taku“ — „precursor“. („Most of the pioneers of abstract art are of Russian origin, and the real precursor (mano pabr.) of it was the Lithuanian Tchurlionis in 1906-1907“ *Dictionary of Modern Painting*, Carlton Lake and Robert Maillard, ed., New York, Tudor Publishing Co., metai nepažymėti, p. 2).

Šiame apibrėžime, dailininko aktyvus ryžtas ar jo stoka neturi lemiančios reikšmės. Jis buvo ir tuomi padarė savo inasą naujos, modernistinės epochos pradžiai. Šių pradų naujai epochai Čiurlionio kūryboje yra apstu. O be pradų — nėra didžiosios pradžios. Šiuo atveju A. Rannito pranešimas 1949 m. kaip tik į tai ir atkreipė pasaulio dėmesį. Taip, be prieaušrio nėra dienos.

Dėl Kandinskio ir Čiurlionio kūrybos chronologijos, tai kaip su ginčiais apie pavasarį — galim iki valios diskutuoti: ar kregždė ar strazdai atnešė naujo laikotarpio pavasarį. O dėl abstraktizmo pradmenų, jeigu taip jau klausiti, tai Čiurlionio paukštuko atskrista ir nutūpta ant šakos anksčiau. Kandinskio paukštis pasirodė tik už kele-tą metų, bet, žinoma, visu balsu ir garsiai užgiedojo (ne be to, kad jo mokėta ir garsia-kalbais naudotis...), tuomi oficialiai apreikšdamas abstraktizmo pavasarį.

BIBLIOGRAFIJA

Gray, Camilla, *The Russian Experiment in Art 1863-1922*, London: Thames and Hudson, 1962.
Lucie-Smith, Edward, *Symbolist Art*, New York: Praeger Publishers, 1972.
Rannit, Aleksis, *M. K. Čiurlionis, 1875-1911, Pionnier de l'Art Abstrait*, Discours prononcé au

V. Kandinsky
Pirmasis abstraktinis kūrinys.

Kertinė paraštė

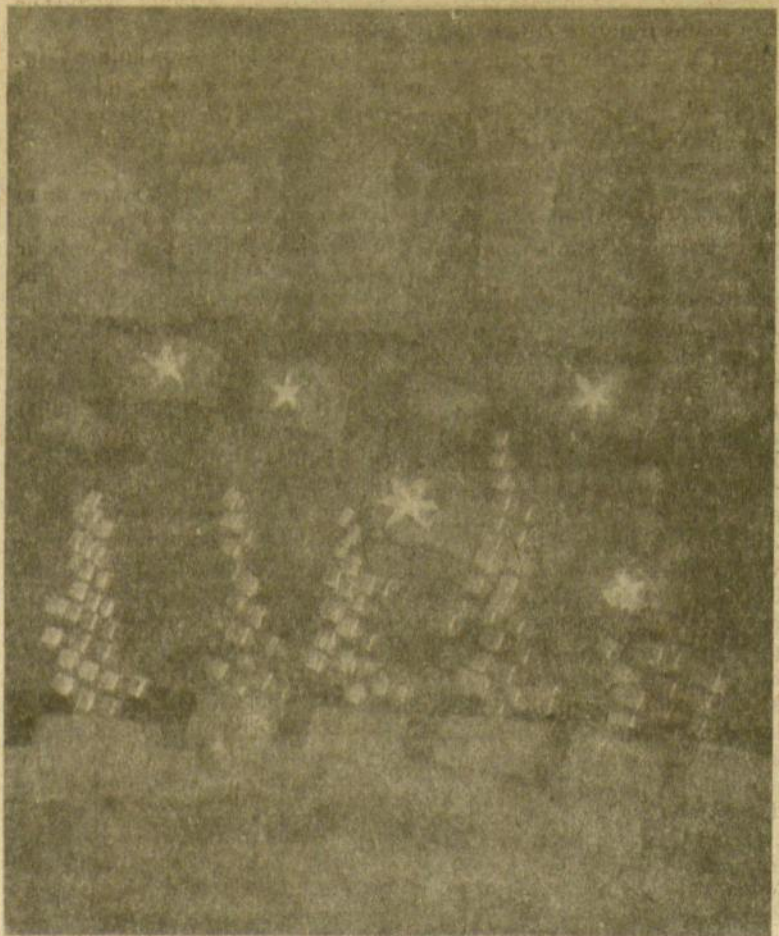
(Atkelta iš 1 psl.)
cenzijoje buvo parašyta. Išeivijoje vyrauja teigiami — mėgėjiški rašiniai, apibūdindami kolonijų kultūrinę veiklą, kuri daugiausia pasireiškia muzikiniiais pasirodymais. Mums gerai suprantami teigiami atsiliepimai, nes bijojami užgniaužti muzikinę lietuvišką veiklą. Tačiau nedaug geriau, kai drąsuolis ar drąsūlė, padainavę tik šiaip sau scenoje, korespondento yra pakeliami į so-listo rangą. Tokių tragikomedijų mūsų spaudoje ypač gausu. Būtų daug tiksliau, ir nebūtų joko želdimo, jeigu panašiais atvejais būtų tik pasakyta kas įvyko: solo partiją atliko tas ir tas. Pasitaiko rašinių, kuriuose yra tiek tiek įvertinimo tendencijos. Tačiau ir juose po neigiamų pastabų mėginama lyg atsiprašyti, pareiškiant, jog iškeltos smulkmenos nenustelbia veikalo vykusios interpreta-cijos. Prie to reiktų pridurti, kad keli geri kūrinio atlikimo bruožai irgi neparodo kūrinio vertės ir interpretatoriaus kriterijaus. Recenzuoti operos pastatymą yra vienas iš rimčiausių uždavinių muzikos kritikui, nes čia ir solistai, ir choras, ir orkestras yra pirmaeiliai. Šalia to, vaidyba, deko-racijos ir režisieriaus sumanymai kelia naujas analizės sritis. Nema-nau, kad ir mūsų Chicago's lietuvių operų pastatymus gali aprašyti reporteriai ar korespondentai, kurių parašymuose jaučiamas tik klajojimas ir ieškojimas kažko ša-lutinėse ir neesminėse muzikinėse temose. Rašantiems žinotina, kad kritika yra galvojimo menas, todėl pats kritikavimas yra analiza-vimo menas.

Stasys Slizys

NAUJI LEIDINIAI

* Antanas Tamošaitis, *Lithuanian Easter Eggs*. 135 psl. spal-votų iliustracijų, 80 psl. teksto su baltom-juodom iliustracijom. 216 psl. Toronto: Lithuanian Folk Art Institute, 1982. 23 dol.

Antanas Tamošaitis į marga-čius žvelgia meno kritiko akimis, parodydamas, kad tai autentiška sodžiaus kūryba. Todėl šioje kny-goje rodomi tik tokie margučiai, kurie laikytini tikrais lietuvių liaudies meno pavyzdžiais. „Lithuanian Easter Eggs“ — pirmas išsamus šios srities spausdintas. Jame ras žinių ir įkvėpimo menininkai, mėgėjai ir liaudies meno specialistai, ir visi, kurie grožisi ir kultivuoja vely-kaičių marginimo techniką.

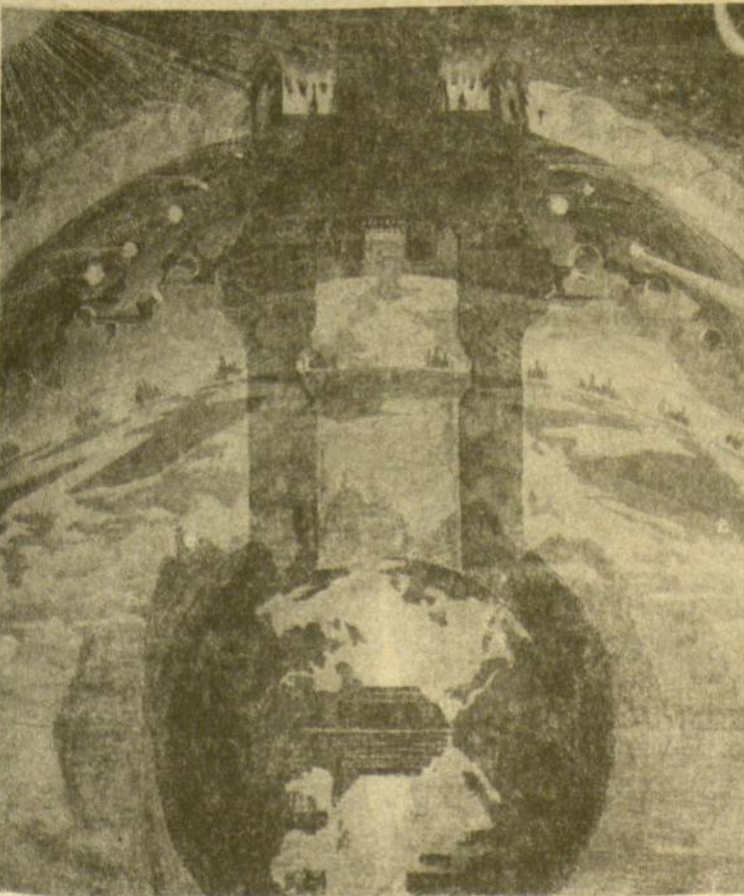
M. K. Čiurlionis
Ziema, 1907

V. Kandinsky
Jojanti pora, 1907

V. Kandinsky
Damos su krinolinais, 1909

M. K. Čiurlionis
Rex, 1909

Ruda kareivė: Icchoko Mero „Sara“

MARIJA STANKUS — SAULAITĖ

Nuo senų laikų tėvynė, meilė ir mirtis vaizduojamos moteriška figūra. Ypač vyrų kūrinuose — o moterų kūrybos iš seniau mažai turime — ta figūra tokia pat komplikauta, kaip ja sukonkretinamos sąvokos. Ji ir graži, ir bjauri; ir gera, ir negera; ir artima, ir nepasiekiamą: tėvynė duoda ir reikalauja, meilė traukia ir gąsdina, mirtis išlaisvina ir užbaigia. Jos trys sąvokos dažnai susijusios. Meilė tėvynėi gali vesti į mirtį; meilėje žmogus sau miršta, o kitame susiranda tėviškę; mirtis galutinai žmogų pasisavina, kaip mylimoji, kaip tėvynė, žemė. Patogu ir paranku įvairias galimybes į vieną įvaizdį ar įvaizdžių rūšį suvesti.

Savo jausmus šiems dalykams žmogus išreiškia intymaus ryšio fikcija. Vyro ir moters santykiu menama gyvenimo mislė.

Kaip daugelis rašytojų, Icchokas Meras knygoje „Sara“ (Chicago: Mackaus Fondas, 1982) pasirenka moters įvaizdį ir moters bei vyro bendravimą įvairioms temoms išreikšti. Nors visai savita, „Sara“ taip pat panaši į kitus veikalus poetinė proza ir poetinėmis priemonėmis. O tie veikalai padeda Mero knygos reikšmę išryškinti.

Poetinė proza mintį perduoda pačiais žodžiais bei sugestijomis, asociacijomis, melodija, kartojimais. Tai suriša veikalo atskiras dalis ir patį veikala su skaitytojo mikrokosmu ir, apamai, su pasauliu. „Sara“ todėl skaitytina bent porą kartų. Pirmiausia sekti įvaizdžiai.

Siame romane ryškiausiai priešpastatomi gamtos ir namų įvaizdžiai — specifiskiau, žaliuojančio medžio ir niūraus barako. Nuo pirmojo puslapio smiltynėje išlapijos medis rišamas su tikra, pilna, atbudusia bei gyvybę teikiančia meile, sapnu prisimenama (psl. 9-12). Jai priešingybė yra nykumas ir baimė, jauciami žiurkių apstėstame barake, o vėliau neužbaigta meilė. Ir barake, ir bute trūksta ne vien gerų sienų, švaros ar vandens, bet šeimos, šilumos, intymumo, gyvybės. Šių nėra, vyrams išėjus iš namų kariauti. Karas priešingybė meilei.

Sara mintimis vis grįžta prie to medžio, nes namuose jai baisu. Nuo vaikystės ją namai — langai, durys — gąsdina. Maža žydaitė turėjo namuose slapstytis, kad niekas jos nepamatytų. Slapta prie lango priejusi, ji iš tolo beįėjusi matė savo motinos išniekinimą (psl. 15, 56, 81, 165 ir kitur). Tas sukrėtimas, išreiškiamas taip pat sirena, geltona spalva ir žvaigždė, skambučiu, langu, veidrodžiu ir nemylimų vyrų aistra, ją visą gyvenimą kankina.

Romanas kaip tik parodo jos kankinimąsi ir jos sapną. Švysteli gražūs ir baisūs momentai, iš kurių Sara išsilaivina tik gale knygos, apsisprendusi veikti. Ji atkresija svetimam kareiviui devynioliktoje palatoje ir užmuša jį ja kėsinusį savą kareivį (psl. 134, 155). Ji kovoja prieš viso gyvenimo baimę ir obsesiją, atskirdama, kur sapnas, kur ne; kur galima ką pakeisti ir kur ne. Tada ji gali pripažinti savo artimųjų mirtis, pačią mirtį, nes ji nebėra auka. Ji sustabdo užburta savo gyvenimo ratą. Sara gale vėl Dovydą ir tą pirmąją naktį po topoliu prisimena jau bute, kur ji nebebijo skambučio, nes nebebijo mirties pranešimo, pačios mirties. Nieko neneigdama (psl. 159-60), Sara vėl gali klausyti muzikos ir po didelės kovos atsileisti. Ji nebebijo namų.

Šitokie įvaizdžiai ir įvaizdžių samplaikos, jų kartojimai, ritmas, niuansai, panašūs, pavyzdžiui, į Senojo testamento Giesmių giesmę, kurioje Dovydas dainuoja:

Tu, mano sesuo, Sužadėtine, užrakintas sodas; užrakintas sodas, užženklintas šaltinis.

(4,12)

Saros gyvenimas surištas su meile, meilė — su gyvybe. Sara save atpažįsta, patyrusi Dovydo meilę ir pradėjusi sūnų. Jų aplinkos dykumoje ištryksta meilė — nuostabi, kaip topolis smėlyje, ir patvari net sunkiausiais laikais. Senojo testamento Sarai, ilgai nevaisingai, Dievas žadą sūnų (Gen. 17,15); jai ir Abraomui duosima žemė (Gen. 17,8). Nuo Saros priklausos tautos ateitis, kadangi ji bus motina karalių (Gen. 17,16) — naujos tautos, naujos tvarkos. Nuo šios Saros irgi daug kas priklauso, nes ji yra visos moterys:

Ar ne moteris?

Ir motina.

Ir žmona.

Ir meilužė.

Ir paleistuvė, kai nori.

Ir prostitutė.

Ir kekšė, jei geidžia.

Ar ne moteris?

(psl. 144)

Jos apibūdinimas pakankamai apibendrintas, kad ji reikšia moterį, ir todėl jos veiksmai, jos paskutinytis ryztingas veiksmas pakeičia jos aplinkos gyvenimą, nukreipdamas jį geri.

Senajame testamente vyrų ir moters meilė atstovauja Dievo su žmogumi sandorai. (Naujamame testamente apie tai irgi kalbama: Paulius laiške efeziečiams lygina Kristaus ir bažnyčios ryšį su vyro ir žmonos meile, 5,23-25). Neišikimybė Dievui išreiškiamą paleistuvystės palyginimu, pavyzdžiui Ozėjo pranašystėje:

Eik, imk sau moterę paleistuvę, ir tegul tau gimsta paleistuvės vaikų, nes šalis atstoja nuo Viešpaties paleistuvaitę paleistuvauja. (1,2)

Saros neišikimybė Dovydo atminimui ir Jonai parodo jos sukrėtimą, silpnę, baimę, pasimetimą. Tai tokia pat viso kariaujančio krašto padėtis. Bijodama išgirsti, kad Dovydu jau seniau kare žuvus, žuvo ir Jona, ir Šmulikas, ji blaškos, bijo ir ieško artumos. Kol artuma suriša su žmogiška šiluma, Saros veiksmai yra gal silpni, bet ne blogi. Šiluma, artuma — priešpriešos baisingai karo vienumai ir mirties šaltinai. Tai irgi romano motyvai: „Ar ne palaima, kai pajunti žmogišką šilumą?“ (psl. 77: plg. 100, 128). Jos veiksmai būtų blogi, jei ji pasiduotų žiaurių vyrų geismui, jei leistųsi būti paniekinama. Taip ji būtų auka, perimtų motinos pergyvenimą, nebeįstruktų. Bet ji to nepadarė.

Sara yra tautos dalis, likusi namie, laukianti. Tai būsimo gyvenimo pamatas. Saros

Rašytojas Icchokas Meras

Nuotė, Vytauto Maželio

priešas yra karas. Karas atima gyvybę, atima vyrus, naikina šeimą. Izraelio Sešių dienų karui pasibaigus, Sara suprato, „kad ji — ne vienintelė pasaulyje moteris“ (psl. 23). Karas yra ta kita moteris, konkurentė. Vyrai neišikimi — jie miršta, nebegižta: Sapnavo jis, turbūt, jau kitą moterį. Juk kareivis buvo. Karas išėjus buvo. Tai kodėl ir ne?

(psl. 141)

Tos „kitos“ identitetas išryškėja, Marai paklausius apie Šmuliką. Sara atsko, kad Šmulikas jau su kita, ruda kareive. „Nėra rudų uniformų! Nėra rudų! Ir niekada nebuvo!“ Mara šaukia. Bet ji susipranta: „Palaidojo...“ (psl. 102, 103). Nuo mirties pranešimo Sara bando apsaugoti ir Marą, kuriai kalba palyginiui, ir Jonos motiną (pls. 132). Ji ir pati tas mirtis neigia. Tik rudaplaukei Sarai užmušus priešą, išsilaivinus iš neveiklos, pamatoma, kad ji ir jos atstovaujama tautos dalis stipri, išlikianti, lygi rudi kareivei — mirčiai. Krašto kancija, karo stovis, grūmimasis su mirtimi vaizduojami paleistuvavimu, mylėjimusi be meilės. Šeimos sugriautas, asmenys pasimetę, daugybė pavojų. Ciklas nutrūksta, tačiau, kai atgyja likusieji namie.

Vilties atečiai teikia trys asmenys: pati Sara, Jona ir Jonos motina. Sara atsispiria, pakeičia eigą. Johanas, prieš

vaikas, tampa Jona tautoje, į kurią Sara ji atvedė, kurioj jis gimė, nes apipiaustymas Senajame testamente paaiškintas, kaip ženkla Dievo sandoros su žyda (Gen. 17, 10-11). „Jis ir laimingas buvo, kaip vaikas, šitas vokištas žydas, žydas vokištas, šitas žmogus“ (psl. 121). Per Joną ir Saros jam meilę „susitaiko priešai. Taip pat atsitinka ir per Jonos motinos meilę, prieš trisdešimt metų, žydui:

Žmogus... Taip ir vadino jį, nes vardo neturėjo. Reikėjo vadinti jį Žydu. Žydas. Turėjo jis ne tik numerį, bet ir ženklą — žvaigždę su užrašu Jude... (psl. 125).

Kaip Sara su Dovydu, ši moteris „moterim tapo tą naktį“, kai pažino mylimąjį žmogų, žydą (plg. psl. 130, 80). Ši meilė, kaip ir Saros, buvo stipresnė už karą, už neapykantą, už visą aplinką. Tokiu susiderinimu, reagavimu į vienas kitą kaip į asmenį, susivienijo ne vien du asmenys, bet jų tautos, jų pasauliai — nugaltint meilei. Johanas Jona („Jona“ reiskia „balandis“) tai liudija, gimęs žydu vokiečiams tėvams. Platesne prasme šie veikėjai nurodo vieningesni pasaulį, į kurį gražinamas žmogus.

Mylimasis žydas yra „tas rudas žmogus“ (psl. 126), „rudas kaip ugnis“ (psl. 127). Per mirtį, per degančius lektuvus (psl. 38), per išniekinimus išskyla žmogus, savy nešąs Dievo ženklą ir mirties randą. Tai pažadas šviesesnei, žaliuojančiai atečiai.

Viename Saros paveiksle yra miškas be žmogaus. Tų paveikslų ir nuotraukų bijo kareivis „Abraomas“, nes juose nėra žmogaus (psl. 34) — nei prie upės, nei smėlynuose, nei pievoje, niekur. „Abraomui“ Sara ir baisi, ir graži. Ji neužmiršta praeities ir to, kas sunaikinta. Geltonai nudažytos žvaigždės šviečia pilko karinio lektuvo sone ir pilkos mergaitės atlape (psl. 35). Medžiai, atrodo, vėlyje juda (psl. 34, 105 ir kitur), bet jie nėra gyvi. Jie statiški, kaip ir Saros gyvenimas; praeityje ir baimėje sustijęs. Tik jai pajudėjus, atsiranda galimybė

VILIOJAI MANE, GYVENIME

1.

Viliojai, viliojai mane, gyvenime, kol subiro tavo paties troškimai, gyvenime — juokdary, svajotojai, išibrovėli, nepažįstamas ir neprašytas rožių daržo Satyre, pasakų atsiskyrėli, netikro džiaugsmo apaštale;

žaisdamas mirtimi kaip saulės kamuoliu, žadėdamas nemirtingumą, iš vaikiško sapno mane išplėšei, degdamas nerimu — bėkime, bėkime, bėkime —

O buvo tavęs man per daug, o buvo tavęs per mažai, kad išgelbėčiau save iš liūdesio — — —

2.

Negeros tavo akys, ir širdis tavo negera. O gyvenime, jei būtum sakęs, kad čia nieko daugiau nebėra, tik sapnais užliūliuota vaikystė, tiktai žemė tuščia, netikra, būčiau saugojus tavo miegą, būčiau bėgus per ugnį, per sniegą, basom kojom, širdim atvira — — —

žmogui grįžti, nes nebereikia bijoti jo netekti.

Pajutusi „savo jėgą ir galvą šviesią“ (psl. 155), ji nudeda „žvėrį“ (psl. 152, 153). Per tris intensyviausias dienas ji laimi kovą. Trecia diena svarbi:

Savo sielvarte jie atsikels rytmeti, kad eitų pas mane: Ateikite ir grįžkime pas Viešpatį; nes jis sugavo, jis ir pagydys mus; jis užgavo, jis ir gydys mus. Jis atgavins mus po dviejų dienų, pažadins mus trečią dieną, ir mes būsimė gyvi jo akivaizdoje, Turėkime išmanymo ir stenkimės pažinti Viešpatį; jo išėjimas prirengtas lyg aušrai, ir jis ateis mums, kaip ankstyvasai lietus žemei (Ozėjo 6, 1-3).

Sara smogia priešui, simboliizuojančiam išnaudojimą, akla jėgą, žiaurumą. Ji trumpai — bet to užtenka — „Giesmių giesmės“ žodžiais „... baisi kaip išrikiuota kariškos stovyklos eilė“ (6,3).

Sara yra gyvybė — medis, mėnesiena, šiluma — ir mirtis ruda plaukais, „gyvo kūno mėšos“ skoniu burnoje (psl. 64). Ji yra ir tėvynė — išnaudojama, kankinama, bet kovojanti ir galop šviesi, stipri. Sara yra moteris ir motina — atkovojusi, pasipriešinusi, save atradusi.

Skaityti romaną „Sara“, prisimintini bent du dabartiniai rašytojai. Vienas romano leitmotyvų yra laukimas, jį lydinti baimė (mirties pranešimas) ir viltis (mylimasis grįš ir pasiliks). Kartojasi populiaros dainininkės daina, kurią „nuo antrosios karo dienos dainavo“:

Lauksiu tavęs pavakary,

Lauksiu tavęs gale kelio... (psl. 18,37,120).

Mara papildo žodžius, tarp jų ir šį posmelį:

Kartų vyną pilt pradės

Sermonims... Tik tu

Lauk. Ir neislenk taurės.

Su visais kartų.

Tai buvo daina, atkeliavusi

„kažkada iš kažkur iš toli, iš svetimo krašto“ (psl. 103,104). Eilutės panašios į Salomėjos Nėries eilėraštį „Grįžiu“, kuriame apdainuojama mirtis ir meilė kare, meilės pergalė.

Čekas rašytojas Milan Kundera taip pat padeda Mero knygon įžvelgti savo veikala „The Book of Laughter and Forgetting“ (New York: Penguin, 1980. Vert. Michael Henry Heim). Aptardamas savo veikala, kuriame vaizduojama totalitarinė situacija (Lietuva minima psl. 229-30), Kundera aiškina savo metodus ir įvaizdžius, ypač vyro bei moters ryšio: „Nujauciu, kad fizinės meilės vaizdas gimdo labai aiškią šviesą, kuri staiga atveria charakterių esmę ir sukaupia jų gyvenimo situaciją“ (psl.

Nuomonės ir pastabos

Vatikano II paliktos problemos

1. Reikia nepaprastai džiaugtis,

kad įvyko Vatikano II suvažiavimas. Jis turėjo įvykti, nes pats gyvenimas jį išaukė. Tai lyg prisiplėdęs kūne skaudulys, kuris turėjo išsiveržti. Bažnyčia sugrįžo prie savo pirminio uždavinio — padėti žmogui sekti Kristų.

2. Asmeniškai pajutau nepaprastą džiaugsmą, pirmą kartą pamąčius moterį prie altoriaus, skaitančią šv. Mišių dalis. Antrasis dvasios pakilimas buvo, kai iš vienuolės — moters rankų priėmiau Eucharistiją. Moters kelias vyrų bažnyčioje yra labai sunkus ir sudėtingas. Tačiau suvažiavimas tai palietė iki pačių gelmių. Tas moters kelias ir dabar palieka nepaprastai jautrus, bet jau galimas diskutuoti. Lietuvių kalbos įvedimas liturgijoje atvėrė duris mūsų kalbai į dangų. Atrodė, lyg tas Dievas danguje suprato tik rytinius ir vakarinius poterėlius lietuviškai.

Šiandien, kai choras užgieda Dovydo psalmę: „Nuplauk mane ir rūsiu tyras...“ skamba taip pat poetiškai žemėje, kaip ir danguje. Aišku, dažnai būna ir gana juokingų situacijų. Ypač ankstyvoje šv. Mišiose, kada pamaldūs parapijiečiai, jau paliešti ilgesnio amžiaus metų, dažnai neprigirdintys, kalba garsiai sau šv. Mišių dalis, skaitytojas — sau, na, o kunigas sau. Tuomet tik pajęgi dėkoti Aukščiausiam, kad Jis visa į save patraukia, visa širdimi priima.

3. Mūsųose skaudžiausia problema pasilieka jaunimo religinio auklėjimo testinumas. Dar mokyklinio amžiaus vaikai yra savo šeimos, katalikiškų parapijų auklėtiniai, bet kai ateina tas gimnazistinis laikotarpis — tai lieka nepaprasta spraga. Ir tą spragą dabar juntame visi. Bažnyčia neturi pašaukimo, organizacijos religiniai susipratusių vadovų. Kongresai tai ryškiai parodė. Tiek daug jaunimo, norinčio būti vedamam ne vieną kartą, bet kas sekmdienį, kas šventadienį. Ir taip stovyklose uždegama ugnis su naujais pasiryžimais, naujomis giesmėmis palieka tik metinis pasitenkinimas. Tie metiniai, kad ir giliai išgyventi, pasiryžimai labai lengvai sudžiūta savoje kasdienybėje.

Gailutė Valiulienė (Chicago)

236). Panašiai yra ir romane „Sara“.

Ir Senajame testamente, ir šių laikų rašytojų darbuose moters įvaizdį ir moters bei vyro santykiu išreiškiamą žmogaus padėtį ir jo pasaulis, jo baimės ir viltis.

Karas. Vėl karas. O jei pasibaigė, tai ir pasibaigė. Visą gyvenimą — karas. Ir prieš tai buvo — karas. Pasibaigė karas. Ar kitaip bus po jo?

(„Sara“, psl. 150)

Iš Mero romano „Sara“ atrodo, kad bus kitaip.

1. Svarbiausias Vatikano II tikslas — ekumeninis, t.y. siekti vienybės su vadinamais atsiskyrusiais broliais. Bet tam kilniam tikslui pasiekti, pirmiausia pati Bažnyčia turi pasidaryti patraukli, šviesti skaisčiu pavyzdžiu, arba, kitaip sakant, turi atsinaujinti.

Kad būtų galima tiksliau atsakyti į klausimą, ar gerai, kad Vatikano II susirinkimas įvyko, reikia bent trumpai pažvelgti į nueitą 20 metų „Dievo tautos“ kelią, kuris atrado maždaug taip:

2. a. Labai sumažėjo pašaukimų skaičius ir kunigų seminarijas bei vienuolynus. Ypačiai sumažėjo Italijoje.

b. Įvedus gimtosios kalbos liturgiją, buvo sudarytos vadinamos ekspertų vertimo komisijos, kurių vertimais teko nusivilti. Pvz. mūsiškiai pradžioje „lumen de lumine“ (tikėjimo išpažinime) išvertė į „šviesybę iš šviesybės“... Gerai, kad pagaliau susiprato ir grįžo prie „šviesą iš šviesos“. Čia tik trumpa užuomina, o tą iškreiptą vertimą yra gana daug...

c. Komunijai priimti paprastai reikia stoti į „kafeterijos“ (kun. E.E. Burns, C.S.P. išsireiškimas) eilutę. Kadangi priimantieji įvairaus ūgio, tai kunigas kartais paliečia kieno nors liežuvį, to liežuvio seilės patenka ant kunigo pirštų, o nuo pirštų ant kito lūpų... Nieko sau „higiiena“... Žinoma, modernistai duos „genialų“ patarimą: jei nepatinka svetimos seilės, imk komunią į rankas (atsėit kaip kokį pyragėlį)! Kai žmonės priimdavo komunią suklepę, tai kunigas galėjo patogiai padėti ant liežuvio, netūrinant, kas kokio ūgio būtų, ir svetimų seilių netekdavo paragauti...

d. Įvedus minėtus pakeitimus, pagarba Eucharistijai labai sumažėjo, ir net įvyksta šventvagiškų scenų: pvz. kai kuriose bažnyčiose ant grindų randama išmėtytų komunių...

e. Daugelis kunigų seminarijų tikrai „atsinaujino“. Vienas pavatikianing seminarijų baiges kunigas papasakojo man tokiu „perliukų“, kuriuos viešai minėti būtų nepatogu... Popiežius, matyt, kai ką žino, nes įsakė praveisti seminarijų tyrimus. Daugelis sulibėjusių vyskupų šiausi, remdami pagarsėjusia formule: „tai mūsų vidaus reikalus“...

f. naujosios mišios daug kam patinka, nes gimtąja kalba visa yra suprantama. Taip, žodžiai suprantami, bet ar suprantama mišų prasmė? Labai abejotina! Mes juk tikime (gal ne visi), kad mišios yra Kristaus kancijos pakartojimas nekruvinu būdu. Tridentinėse mišiose visas Kristaus kancijos kelias buvo ryškiai primenamas atitinkamais kunigo veiksmais bei maldomis prie altoriaus, o naujosios mišiose viso to nebėra! Gal modernistai galėtų paaiškinti, ar naujosios mišiose, sekant kuniga, susidaro progų prisiminti Kristų prakaituojantį kraują, Jo išdavinimą bei Jo suėmimą? Ar susidaro progų pamąstyti apie Jėzų pas Aną, pas Kaifą, pas Pilotą, pas (Nukelta į 4 psl.)

Rašytojas Icchokas Meras savo darbo kambary.

Mirė smuikininkas Izidorius Vasyliūnas

Atsisveikinimas

ST. SANTVARAS

Žmogaus likimas yra mįslė, tamsa, nežinomybė. Šiandien mes dar einam ir dirbam, kovojam ir neišsitenkam, gan dažnai keliam kardus artimui nudobti, o ryto, žiūrėk, visa tai nuskęsta į neišvengiamą naktį. Liūdniausia, kad savo trumpalaikio buvimo nepajėgiam įsisąmoninti, suprasti ir su atsakomybe sujungti. Ašku, tai mintys mums, kurie dar esam, o ne Tam, kuris išėjo.

Smuikininkas Izidorius Vasyliūnas (1906.IV.3—1982.XII.14) buvo šviesi, pareigingas ir jautriai kultūringas asmenybė. Bostone gan dažnai jį sutikdavom vis šen ar ten besukubantį, vienokį ar kitokį ryšulėlį benešantį, smuiko beveik niekad iš rankų nepaleidžiantį. Nors, kiek teko patirti, pastaruoju metu Izidorius pradėjo jausti sveikatos silpnėjimą, bet pareigos į šalį nepastūmė: gruodžio 14 d. anksti rytą nuėjo į Cambridge'o lietuvių parapijos bažnyčią pamaldom vargonuoti, prievargonų suklopų ir jaunebeatsikėlė. Staigiai jo mirtis iš tikro yra liūdna, sukrečianti ir skaudi.

Velionis Iz. Vasyliūnas buvo pastovus ir tikras mūsų kultūrinio ir visuomeninio renginių lankytojas, į retą kurį iš jų nepajėgė ir nespėjė atvykti. Kur besutiktas, kiekvieną mūsų apdovanodavo jaukia šypseną, mielu ir jautriu žodžiu. Ir štai smuikininko Iz. Vasyliūno gyvųjų tarpe nebėr! Jis pasiekė ribą, Visagaliao ar lemties jam skirtą, ir užgeso, išėjo į amžinastį, kurios mįslingumo ir paslapčių mes niekad nepajėgsim atverti.

Velionis Izidorius tikėjo Gerį ir Grožį, tikėjo visa rimtim ir

Smuikininkas Izidorius Vasyliūnas (1906.IV.3 — 1982.X.14).

Nuotrauka K. Daugėlos

visom dvasinėm galiom, išpažino Kristaus mokslą, laikėsi krikščionio įstatymų ir papročių, dėl to gal nevisada jam buvo suprantami žmonių silpnumai ir žaidimai. Grožio daugiausia jis įsiekė muzikinėje smuiko literatūroje. Lietuvoj, Austrijoj, Vokietijoj, Kolumbijoj ir JAV, talkinamas sūnaus dr. Vytenio, be atvangos ir poilsio jis rengė smuiko muzikos rečitalius. Beethoveno, Mozarto, Corellio, Brahmsio, Griego, Bovicchio, Grudžio, Banaicio, Gaidelio, Kačinsko, Br. Budriūno ir kitų

kompozitorių sonatos bei kitokio pobūdžio muzikos kūriniai dainavo, giedojo ir verkė jo smuiko stygom. Smuiko muzikiniai rečitaliai velionis Izidorius surengė didelį skaičių, kartais susilaukdamas pripažinimo ir pagarbos, kartais pajusdamas žmonių nedėkingumą, nesupratimą ir storžieviskumą. Taip jis kūrė savo gyvenimo pasaką, kuri, tikriausia, su pačiu Vasyliūnu nenuėis į kapą.

Iz. Vasyliūnas savo pašaukimui buvo atsidavęs visa širdimi ir siela. Kiekvienam rečitaliui parengti jis skyrė ilgas darbo valandas. Ir kiek jo talentas bei gabumai pajėgė (smuikininkas, norįs pasiekti virtuozinį lygį, turi sunkiai dirbti mažiausiai dvylika metų, o po to — visą gyvenimą), kiekvienam rečitaliui jis buvo atskiras ir savaimingas smuiko muzikos kūrinys atliekamas. Gal todėl kad gimė lietuviu, savo dvasia velionis buvo lyrikas, tad lėtosios ir lyrinės kūrinijų dalyb buvo jo rečitalių atgaiva ir šviesa (pvz., vargu greit išgirsim taip subtiliai ir jautriai smuikuojamą Br. Budriūno „Raudą“). Iz.

Nuomonės ir pastabos

(Atkelta iš 3 psl.)

Heroda, ir vėl pas Pilotą? Apie Petro išsiųnimą, o po to ir apie likusį kancios kelią iki nukryžijavimo? Nenuostabu, kad grupė kardinolų, išstudijavusi naujai „su-kirptas“ mišias, priėjo išvados: „It is clear that the Novus Ordo no longer intends to present the faith as taught by the Council of Trent“...

Kartais (ne visada) yra nuobodu stebėti keistą sceną naujose mišiose, kai koks nors kunigas, tarsi cirko klounas, slankioja tarp suolų ir griebia žmonėms už rankų, norėdamas iš jų „išspausti“ taiką ir ramybę, o paskui, su neplautomis rankomis (kada gi benusiplausi...; dalina komuniją...

g. Popiežius Paulius VI prieš artėjančią savo mirtį jau suprato,

kur žengia povatikaninė „Dievo tauta“, nes išsitarė, kad mūsų Bažnyčioje pasmilkė sėtonas...3. Ką daryti? Atrodo, kad tiems, kurie ilgisi tridentinių mišių, reikėtų jas gražinti, o tie, kuriems patinka naujoji liturgija, galėtų prie jos ir pasiliikti. To juk reikalauja demokratinis principas! Taip galvoja ir Jonas Paulius II, nes jis savo 1980 metų kovo mėn. 18 d. laiške, išsiuntinėdamas vyskupams, įsakmiai ragino juos gražinti tridentines mišias tiems, kurie jų pageidautų, bet iki šios dienos nė vieno bažnyčioj nebuvo apie tai paskelbta... Tai ryškus pavyzdys, kad vyskupai nebeklauso popiežiaus! Ar neklusnumas Kristaus Vietininkui reiškia „atsinaujinimą“? Komentarai nereikalingi — sapientai sat.

P. Žibūnas (Chicago)

NAUJI LEIDINIAI

* *Aidai*, nr. 6 (1982 lapkritis-gruodis). Dvimenėsinis kultūros žurnalas, leidžiamas pranciškonų, 361 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207. Vyr. redaktorius tėvas dr. Leonardas Andriekus, administratorius tėvas Benvenutas Ramanauskas. Metinė prenumerata 15 dol., atskiro numerio kaina 2.50 dol.

Sis „Aidy“ numeris skiriamas šv. Pranciškaus Asyziečio 800 metų gimimo sukakčiai paminėti. Leonardo Andriekaus ir Antano Maceinos straipsniai nušviečia šio šventojo išliekančią reikšmę žmoniui ir kultūrai. A. Tyruolis, Viktoras Gidžiūnas, OFM ir dr. Povilas Reklaitis nagrinėja pranciškonų ordino kultūrinį įnašą. Dėmesio susilaukia ir daile: Giorgio de Chirico paroda Moderniojo meno muziejuje New Yorke, Magdalenos Birutės Stankūnienės paroda Chicagoje, Povilo Puzino 15 metų mirties sukaktis. Jurgis Jankus įdomiai, kaip visada, rašo apie rašytoją Stasį Santvarą ir jo kūrybą. Mini-ma Mykolas Biržiškas 100 metų gimimo ir 20 metų mirties sukaktis. Informuojama apie pasirošiusi-

mą šv. Kazimiero 500 metų jubiliejui.

* *1983 metų kalendorius*. Paruošė Stasys Prakapas. 188 psl. Torontas: Prisiškėlimo parapijos Ekonominė sekcija, 1983.

Be kalendoriaus, įdėta dar ir eilėraščių, pasiskaitymų ir įvairenybių lietuvių ir anglų kalbomis. Atranka galėjo būti ir rūpestingesnė, pvz. Rafael Sealey jau ir šiaip šiek tiek komiškas, „Kur bėga Šešupė“ vertimas (prasidedantis: „The Nemunas flows in strong repose...“) atspausdintas su anglų rašybos klaidomis ir užvardintas lietuviškai „Ten kur Nemunas banguoja“. Ar Maironis nenu-sipelno iš mūsų kiek daugiau atidumo? Leidinys gausiai ir gražiai iliustruotas.

* *Saltinis*, nr. 5 (1982). Dvimenėsinis tikiškinis ir tautinės minties žurnalas, leidžiamas marjonų ir šv. Kazimiero sąjungos Didžiojoje Britanijoje. Redaguoja kun. dr. S. Matulis, MIC. Administruoja Juozas Dubickas. Prenumerata metams be kalendoriaus 3 britų svarai (6 JAV dol.), su kalendorium 4.50 svarai (9 dol.). Redakcijos ir administracijos adresas: 16 Hound Road, West Bridgford, Nottingham NG2 6AH.

Dail. Romas Viesulas paskaitos „Argi Čiurlionis abstraktistas?“ metu Čiurlionio galerijos suakutvinėje šventėje 1982 m. lapkričio mėn. 20 d. Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotr. Jono Tamulaitio

Vasyliūnas išstobulino itin jautrų ir gražų smuikavimo toną, be abejo, net kelių šio amžiaus dešimtmečių laikotarpį jis buvo iškiliausias lietuvių smuikininkas, keletą metų dirbęs Kaune kaip Valstybinės operos orkestro koncertmeisteris (iki Iz. Vasyliūno, koncertmeisteriai buvo samdomi užsieny). Žinoma, toks jisai gyvens ir mūsų kultūros istorijoje.

Smuikininkas Iz. Vasyliūnas tiesiog sirgo lietuvių muzikos populiarinimo pastangom. Kai kuriuos mūsų kompozitorių veikalus jis įrašė į plokšteles, pats savo lėšom sudarė fondą lietuvių kompozitorių kūriniams leisti. Išleisdino K. V. Banaicio ir Juiliaus Gaidelio smuiko sonatas. Negirdėt, kad tuo idealizmu kas nors kitas degtų, kad dėl to rūpestio sielotųsi, nors visi žinom, kad svetimuose kraštuose lietuvių kompozitorių rankraščiam graso neabejotini pavojai. Čia velionis Izidorius buvo pionierius ir kelio rodytojas, kuriuo nedelsiant reikėtų pajudėti.

Iz. Vasyliūnas buvo ir rašto žmogus. Jis buvo vienas iš tūkstančio ir šimto moterų ir vyrų, kurie parašė Lietuvių enciklopediją. Jeigu ne tu žmonių auka, dalykų pažinimas, idealizmas ir gera valia — savo enciklopedijų lietuvių ir anglų kalbom mes ir šandien neturėtumėm (okupuotoj Lietuvoj enciklopedijas pradėjo leisti tada, kai LE jau buvo parašyta, suredaguota ir išleista Bostone). Velionis Izidorius enciklopedijom rašė kompozitorių ir muzikų biografijas, rašė muzikos priemonių ir muzikos terminų aptarimus. Rašė su atsidėjimu, išmany-mu ir dalyko pažinimu. Jei kada nors leisim atskirų mokslo ir meno šakų žodynus, Iz. Vasyliūno darbai sudarys vieną kertinių akmenų, nes tai dalykai, kurių daugumą lietuvių kalba jis parašė pirmą kartą.

Velionis Iz. Vasyliūnas Gėrio ir Grožio ieškojo ir kitų žmonių darbuose. Mūsų periodinėj spaudoj jis reiškėsi, kaip kultūrinį įvykių ir koncertų recenzentas bei apžvalgininkas. Ir čia švietė jo dvasinė kultūra. Grožio ir Gėrio nuolat jis rasdavo ypačiai savo tautiečio ir artimo kūrybinės pastangose. Ir niekam, niekam tu dvasios lobių velionis Izidorius nepavydėjo.

Žmogaus likimas iš tikro yra mįslė, tamsa ir nežinomybė. Ir aš puikiai suprantu žodžių nykumą ir menkumą, kai jie tariaimi prie mirusio karsto. Daug daugiau reikėjo tų žodžių tarti, kai Izidorius buvo gyvas ir tiek daug savo tautai dirbo. Šią valandą tik liūdesiu ir sielvartu tegalima prabilti... Nuosirdžiausia užuojauta Elena Vasyliūnienei, velionio dukrai Rasai bei jos šeimai ir dr. Vyteniui Vasyliūnui. Žinoma, niekas nepajus tokio gilaus nutilusio smuiko sopulingumo, kaip Vasyliūnų šeima.

Smuikininkui Izidoriui Vasyliūnui tebūna lengva svingingosios Amerikos žemė, tegu ji būna lengvesnė jam už gyvenimo vargus ir sielvartus, už nepelnytą tremtį. Jo paminklas šio žemyno kapinėse tegu nevienam praeiviui primena, jog tai buvo talentingas, didžiai darbštus, kūrybingas ir taurus lietuvių tautos sūnus, mūsų širdyse palikęs šviesų ir kilnų žmogaus paveikslą.

Iz. Vasyliūnas 1983 m. gruodžio mėn. 17 d. palaidotas Cambridge'o kapinėse, tikrai gausaus tautiečių, velionio gerbėjų ir mokinių būrio į amžino poilsio vietą palydėtas.

Aktorius Henrikas Kačinskas deklamuoją. Nuotr. Vytauto Maželio

Scenos milžinas Henrikui Kačinskui 80 metų

Profesinio teatro organizavimu Lietuvoje pradėta rūpintis jau pirmomis dienomis po nepriklausomybės atstatymo. Istorija minės vardus tų, kurie ėmėsi to darbo; minės ir tuos, kurie buvo pirmieji savo talentą ir jėgas pašventę tam menui, nuo scenos prabilę šiltu lietuvišku žodžiu.

Tarp tų pirmųjų, kurie jautė savo aktorius pašaukimą, buvo Henrikas Kačinskas, kuriam sausio 23 sukanka 80 metų amžiaus. Minime jį ne vien dėl to, kad jis gyvena laisvam pasauly ir jį dažnai sutinkam, bet svarbiausia, kad jis anomis nepriklausomybės dienomis buvo visa galva aukščiau už kitus ir, kaip šviesos stulpas, sugebėdavo įelektrinti žiūrovą, vertė jį gyventi tomis pačiomis idėjomis, kurios sklido šiapus scenos rampos. Kiekvienas, kuris yra gyvenęs Kaune, Klaipėdoj ar Vilniuj ir turėjęs progos stebėti mūsų teatro veiklą, negali to paneigti.

Anomis dienomis mes studentėliai jau buvom pamilę Melpomenos meną ir už paskutinius centus pirkdavome papigintus bilietus, veržėmės į Kauno Valstybės teatro. Prie Miesto sodo iškabintuose plakatuose būdavo skelbiamas visos savaitės repertuaras, pasi-rinkdavom operos, baletu ar dramos spektaklius, sekėme smulkiais raidėmis aktorių pavardes. Jeigu bus Krėvės „Žentas“ arba O'Neillo „Marko milijonai“ su Kačinsku, prie kasos susirinks ir mūsų teatro „sirgalų“ būrys. Kaip gali būti kitaip!

Henrikas Kačinskas gimė 1903 m. sausio mėn. 23 d. Viduklėje, Raseinių apskrity. Jo tėvas buvo vargonininkas, pasižymėjęs giliu muzikos supratimu. Muzikinę kultūrą sugebėjo perduoti ir savo sūnams (Henriko brolis Jeronimas — žymus kompozitorius ir dirigentas). Mokėsi Siauliuose, karui užėjus išsikėlė į Rusiją. Ten, Bronicų miestelyje (netoli Maskvos), lankė gimnaziją ir jau pirmais metais buvo pirmuoju mokiniu. Turėjo pripa-

žinti ir mokytojai, kad tas atvykęlis svetimtautis pralenkė rusus mokinius, gėdą jiems padarė. Po karo Kačinskas su tėvais grįžo Lietuvon ir tuoj pradėjo mokytojauti. Pirmiausia Papilė, paskui Degimuose, Siauliuose, Mažeikiuose. 1922 m. persikelia į Kauną, įstoja į Antano Sultaus dramos studiją ir pradeda vaidinti Tautos teatre ir Vilkolaky. Nuo 1926 m. vaidino Valstybės teatre, su pertrauka, kai 1936 — 1938 m. dirbo Klaipėdos teatre. Nuo 1940 m. iki pasitraukimo iš Lietuvos 1944 m. buvo Vilniaus teatre. Stovykliniais laikais Austrijoje ir Vokietijoje savo talento neužkasė. Tris mėnesius 1945 m. vasarą gyveno tarp Salzburgo lietuvių, bet jau buvo spėjė suorganizuoti dramos studiją. Jam išvykus į Vokietiją, studija suiro. Vokietijoje dirbo su Augsburgio ir Detmoldo lietuvių teatrinių grupių. 1949 m. atvyko į Ameriką. Porą metų Bostone vadovavo dramos studijai. Vėliau išsikėlė į New Yorką ir ten tęsė teatrinę veiklą. Duoną užsidirbdavo dirbdamas Voice of America radijo tarnyboje. Tiek datų ir faktų, kurie dar mažai kas pasako.

Apibūdinti Kačinską kaip aktorių trumpam straipsny neįmanoma. Reikėtų plačios studijos, monografijos. Kol kas apie jį turime apyplinį Jurgio Blekaicio prieš dešimtį metų dviejuose „Aidy“ numeriuose darbų įvertinimą ir Antano Škėmos 1948 m. „Žiburiuose“ straipsnį. Tai berods ir viskas.

Kačinskas per pirmą savo amžiaus pusę suvaidino netoli šimto vaidmenų. Kai pasiekė savo pašaukimo viršūnę, jis, kaip ir mes, atsidūrė išeivijoj, turėjo palikti pamiltą teatrą ir savo talento bei patyrimo galėję mums pateikti tik trupinius. Jis buvo vienas iš nedaugelio mūsų aktorių, kuris anais laikais dirbo su visais teatro formuotojais ir vaidino ne vienos kurios rūšies charakterius, bet visus: kaimiečius, inteligentus, aristokratų, senius, jaunus, visokių

epochų komedijas ir dramas. Vaidyboj neturėjo to, kas teatre vadinama šlampu, iš ko galima pažinti aktorį, nors ir labiausiai užsigrimavusį. Ne, jis sugebėjo būti kiekvienam vaidmeny kitoks.

Galima gimti ir į teatrą atsinešti didelį talentą, bet be darbo ir disciplinos, aukštumos nepasieksi. Iš Kačinsko bendradarbių nebuvo kitokių atsiliepimų, kaip tik, kad jis ypač pasižymėjo profesiniu sąžiningumu ir kietu darbu. Ruošdamasis naujam vaidmeniui, nepasitenkino tik atmintinai išmokti žodžius ir pakartoti režisieriaus nurodytas mizanscenas, laiku į sceną įeiti ir išeiti. Ne, jis stengėsi įsigilinti į to laiko, o inkybių atmosferą, ieškojo naujos formos, charakterio psichologinio pateisinimo. Dėl to jis sugebėdavo tampriai surišti žiūrovus su aktorium. Be tokio ryšio spektaklis bus tik šaltas paveikslas, kaip kad esti kad ir geriausi filmo ar televizijos pastatymai. Teisingai Jurgis Blekaitis sako, kad „Henrikas Kačinskas bus išreiškęs pačią didžiąją pasaulio gyvyšios scenos poveikio, kuriam niekada negalės prilygti didysis ar mažasis kino bei televizijos ekranas. Tenai nėra ir negali būti to vibruojančio abipusio dvasinio ryšio, tos estetiškos komunikacijos“ („Aidai“, 1973 Nr. 6). Lietuvoje turėjome nemažą gabių, talentingų aktorių, bet Kačinskas iš jų išsiskyrė, vis ieškodamas naujo sceninio tikrumo pavidalo, vis kopė aukštyn, vis augo, nesustingdamas.

Dar viena faktą reikia paminėti, kuris kartais nepastebimas ir gali būti užmirštas: Henrikas Kačinskas buvo tas, kuris pradėjo mūsų dailiosios literatūros meninę interpretaciją. Atrodo, kad tam impulsą davė prof. Juozas Ambrazavičius — Brazaitis, pastebėjęs Kačinsko talentą ir paakatinę imtis iki to meto nepapraktikuotą dailių skaitymą. Bene pirmas toks atvejis buvo, kai Kačinskas buvo paprašytas dalyvauti religinės literatūros vakare, Kaune, Marjonų salėje. Ten daugumas iš jo lūpų pirmą kartą išgirdo iki šiol kaip ir nepastebėto Putino „Rūpintojėlio“ nepaprastą grožį. Po to Švietimo ministerija pakvietė jį mokytojų liutuanistų kursuose dėstyti dailių skaitymą. Kačinskas su savo dailiojo skaitymo rečitaliais apkeliojo ir šio krašto lietuvių kolonijose. Iš jo išgirdom ir pajutom nepaprastą poetinę jėgą ir grožį tokių mūsų literatūros klasikų, kaip Donelaičio arba Baranaukas. Ir taip norėtuji, kad nors „Anykščių šilėlis“ ar „Pavasario linksmybės“ liktų jamžinti plokštelėje arba filme. Nebuvo kam susirūpinti ir į filmą užfiksuoti ir anais laikais, Lietuvoje, Kačinsko meno, kai jis buvo savo viršūnėje. Apgailestaujam, nes aktorius, menas yra tragiškas ta prasme, kad tai laiko menas. Paveikslas, skulptūra arba knyga lieka amžiams, o aktorius menas baigiasi jam nulipus nuo scenos.

Kačinsko vardas buvo labai didelis, o jis pats nebuvo susirišęs su jokia politine partija, todėl ir bolševikai jį, kaip ir kitus, be jo žinios „išrinko“ į liaudies seimą. Kai tie patys okupantai artėjo ant jų karta, Kačinskas nenorėjo būti prievartaujamas ir pasitraukė iš Lietuvos. Dabar ten jo vardas negeras, teatro albumuose jo atvaizdo nerasi, o enciklopedijoj apie jį įdėta vos 21 siaurų faktų eilutė.

Visokių yra žmonių, kuriuos pažįstam, mėgstam charakterizuoti, kaip nors vienu sakiniai ar žodžiu aptarti. Šalia to, kas čia buvo pasakyta, Henriką Kačinską kaip žmogų reikia laikyti dideliu džen-telmenu, par excellence aristokratu. Juk dažniausiai girdime, kaip tos pačios profesijos ar pašaukimo kolegos mėgsta vienas kitą kritikuoti, įžiūrėti kituose trūkumus ir parodyti savo žinojimą. To neišgirsi iš Kačinsko. Niekad jokio blogo žodžio. Apie jį atsiliepdavo ir jaunieji jo kolegos, mokiniai, sakydami, jog jis niekam negaili, nepavydi perduoti savo sceninio patyrimo ar patarimo. Tai didelės kultūros žmogus.

Dabar tas mūsų teatro milžinas su žmona Sofija gyvena ramiam, gražiam Floridos kampely, Sunny Hills. Kvėpuoja grynu pušų oru, gėrisi smėlėtais kalneliais, paukčių čiulbėjimu, ramybe, ir daug skaito, balsiai skaito, neleidžia surūdyti balso stygom. Susitikus su juo, išsišnekejęs, išsinešęs daug, praturtėję. Taip lyg ir vėl išeitum iš teatro, pamatęs labai gerai pastatytą pjesę.

Č. G.

Romas Viesulas
Dail. Romo Viesulo naujų grafikos darbų paroda, vykstanti Chicagoje, „Galerijoje“ (744 N. Wells St.) dar galima pamatyti šiandien, sausio 22 d.